

Здоров'язберігаюча діяльність керівників загальноосвітніх навчальних закладів як психолого-педагогічна проблема

Гресь О.В.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Анотація:

Мета: розкрити суть та структурні компоненти здоров'язберігаючої діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. **Матеріал:** проведено аналіз психолого-педагогічних джерел. **Результати:** розглянуто здоров'язберігаючу діяльність керівника загальноосвітнього навчального закладу. Невід'ємний складник його управлінсько-педагогічної діяльності спрямован на створення оздоровчого середовища (фізично-предметного, психолого-комунікативного, навчально-виховного) навчального закладу. Також забезпечення підтримки, збереження і зміцнення здоров'я всіх учасників (школярів, педагогів, батьків) педагогічного процесу. Проаналізовано зміст основних компонентів (планування, організація, стимулювання, контроль) здоров'язберігаючої діяльності керівника. **Висновки:** Постійний педагогічний моніторинг дозволяє оцінити ефективність освітньо-виховної роботи закладу за ступенем досягнення ним поставлених цілей та внести відповідні корективи в розв'язання питань здоров'язбереження учасників педагогічного процесу.

Гресь О. В. Здоровьесберегающая деятельность руководителей общеобразовательных учебных заведений как психолого-педагогическая проблема. Цель: раскрыть суть и структурные компоненты здоровьесберегающей деятельности руководителя общеобразовательного учебного заведения. **Материал:** проведен анализ психолого-педагогических источников. **Результаты:** рассмотрена здоровьесберегающая деятельность руководителя общеобразовательного учебного заведения. Неотъемлемая составляющая его управленческо-педагогической деятельности направлена на создание оздоровительной среды (физическо- предметного, психолого-коммуникативного, учебно-воспитательного) учебного заведения. Также обеспечение поддержки, сохранения и укрепления здоровья всех участников (школьников, педагогов, родителей) педагогического процесса. Проанализировано содержание основных компонентов (планирование, организация, стимулирование, контроль) здоровьесберегающей деятельности руководителя. **Выводы:** Постоянный педагогический мониторинг позволяет оценить эффективность учебно-воспитательной работы учреждения по степени достижения им поставленных целей и внести соответствующие коррективы в решение вопросов здоровьесбережения участников педагогического процесса.

Gres O.V. Healthsaving activity of comprehensive educational establishments' leaders as psychological and pedagogical problem. Purpose: to show the essence and structural components of healthsaving activity of comprehensive educational establishments' leader. **Material:** conducted an analysis of psychological and pedagogical sources. **Results:** healthsaving activity of comprehensive educational establishments' leader was conducted. An integral part of leader's management-pedagogical activity directed on creation of healthy environment (physical-subjective, psychological-communicative, educational) of educational establishment. Also floating, saving and strengthening of health of all participants (pupils, pedagogues, parents) of pedagogical process. It was analysed contents of main components (planning, organization, stimulation, control) of healthsaving activity of leader. **Conclusions:** constant pedagogical monitoring allows to estimate an effectiveness of educational work of establishment according to the degree of achievement of assigned tasks and to make corresponding corrections in a decision of healthsaving questions of pedagogical process participants.

Ключові слова:

загальноосвітній навчальний заклад, керівник, здоров'язберігаюча діяльність, управління.

общеобразовательное учебное заведение, руководитель, здоровьесберегающая деятельность, управление.

comprehensive educational establishment, leader, healthsaving activity, management.

Вступ.

У сучасних соціально-культурних умовах висувуються досить високі вимоги до професійної компетентності керівників освіти, зокрема керівника загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ), що викликано потребами реалізації державної освітньої політики, орієнтованої на реформування й модернізацію галузі освіти, сутнісне оновлення змісту та структури діяльності навчальних закладів.

Одним із найважливіших аспектів професійності керівника ЗНЗ є його здатність ефективно й самостійно розв'язувати різноманітні завдання в галузі здоров'язбереження школярів, що зумовлено низкою чинників.

Так, не викликає сумніву, що у вирішенні проблеми збереження здоров'я як найвищої цінності та стану повного благополуччя людини в усіх аспектах – фізичному, психічному, соціальному й духовному – пріоритетне значення має школа.

Водночас доводиться констатувати, що, незважаючи на пильну увагу держави до розвитку здоров'я особистості через освіту, реальна шкільна практика поки ще не забезпечує збереження і покращення

стану здоров'я учнів. Про це свідчать, зокрема, такі статистичні дані: до 80-90 % дітей шкільного віку мають відхилення у здоров'ї; за період навчання з 1 по 9 класи кількість здорових дітей зменшується в 4 рази.

Це є наслідком багатьох соціально-педагогічних факторів, серед яких: несприятлива екологічна ситуація, недостатня стимуляція до здорового способу життя, поширення шкідливих звичок (паління, вживання алкоголю, наркотиків, токсичних речовин) тощо.

Разом із тим, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, значна частина захворювань дітей і молоді має так звану дидактогенну природу (незадовільна організація шкільного фізичного виховання, дидактичні неврози, стреси, стомлення учнів), тобто напряму викликана або спровокована школою.

За цих обставин актуалізується проблема підвищення ефективності здоров'язберігаючої діяльності керівника ЗНЗ, від якого безпосередньо залежить організація педагогічного процесу, що створює безпечні й комфортні умови перебування учнів у школі, запобігання стресів, перевантаження, втоми вихованців, забезпечує індивідуальну траєкторію навчання й виховання особистості й тим самим сприяє збереженню й зміцненню здоров'я школярів.

Аналіз психолого-педагогічних джерел дає мож-

лівість зробити висновок про те, що проблема здоров'язберігаючої діяльності керівника ЗНЗ вивчається в таких основних напрямках:

- основні положення теорії управління загальноосвітніми навчально-виховними закладами, роботи з педагогічними працівниками, організації взаємодії суб'єктів освітнього процесу (Є.Березняк, В.Бондар, Ю.Васильєв, Г.Дмитренко, Г.Єльнікова, В.Зверева, Л.Калініна, Л.Карамушка, Н.Коломінський, Ю.Кричевський, А.Маркова, В.Маслов, В.Олійник, В.Пікельна, М.Поташнік, Т.Рогова, П.Третьяков, Є.Хриков, Castanheira P., Costa J.A., Gökyer N., Roberts S.M.) [10-12, 18].

- питання валеологізації освітнього середовища як фактора підвищення ефективності навчально-виховного процесу (Т.Волченська, Т.Савустьяненко, Л.Татарнікова, Г.Тушина, С.Шмалей), розвитку здоров'я особистості через освіту, формування культури здоров'я, здорового образу життя школярів (Н.Бібік, Т.Бойченко, О.Вакуленко, В.Горашук, Т.Єрмакова, Г.Зайцев, С.Закопайло, О.Іонова, С.Кириленко, С.Кондратюк, В.Кузьменко, С.Лапасенко, О.Лукашенко, С.Омельченко, В.Оржеховська, Н.Побірченко, О.Савченко, Г.Серіков) [13-17].

Водночас у психолого-педагогічній науці проблема організації здоров'язберігаючої діяльності керівника ЗНЗ не стала предметом спеціального дослідження.

Робота виконана відповідно до планів НДР Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Метою статті є розкриття суті та структурних компонентів здоров'язберігаючої діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Результати досліджень.

Аналіз широкого кола джерел, присвячених висвітленню розвитку професіоналізму управлінської діяльності керівників ЗНЗ (В.Алфімов, Л.Даниленко, Ю.Конаржевський, В.Крижко, Н.Кузьміна, Є.Павлютенков, В.Симонов, В.Сластьонін, Т.Сорочан, Т.Шамова) [5-8], підготовки педагогічних кадрів до здійснення здоров'язбереження учнів, формування здоров'я особистості в умовах навчального закладу (О.Авдєєва, М.Безруких, В.Безрукова, В.Бобрицька, Ю.Бойчук, Л.Дихан, О.Іонова, В.Нестеренко, Н.П'ясецька, Т.Сущенко, О.Філіпп'єва, Є.Чернишова) [1-4, 9] дозволив дістати висновок про те, що *здоров'язберігаюча діяльність керівника ЗНЗ* як невід'ємний складник його управлінсько-педагогічної діяльності є діяльністю, спрямованою на створення оздоровчого середовища навчального закладу, що забезпечує підтримку, збереження і зміцнення здоров'я всіх учасників (школярів, педагогів, батьків) педагогічного процесу.

Оздоровче середовище навчального закладу як певна система умов і засобів впливу на формування особистості визначається такими основними параметрами:

- фізично-предметне оточення (середовище), тобто

архітектура, зовнішній та внутрішній дизайн приміщень, господарча інфраструктура, матеріально-фінансове забезпечення освітньої діяльності, санітарно-технічне, медичне, спортивне обладнання, організація харчування відповідно до вимог санітарних норм і правил;

- психолого-комунікативне середовище – міжособистісні стосунки між суб'єктами педагогічного процесу, індивідуальні та вікові особливості учнів, якість підготовки педагогів, взаємини батьків і педагогів, їхні уявлення про здоровий образ життя;

- навчально-виховне середовище – принципи, форми, методи, технології навчання й виховання школярів, спрямовані на збереження здоров'я особистості.

Як складник управлінсько-педагогічної діяльності здоров'язберігаюча діяльність керівника ЗНЗ включає такі компоненти: планування, організація, стимулювання, контроль.

Так, *планування* – це визначення стратегічних і тактичних цілей функціонування ЗНЗ, основних і допоміжних завдань, усіх дій і заходів, необхідних для досягнення цілей здоров'язбереження суб'єктів педагогічного процесу. Зокрема, стратегічні цілі визначаються на основі мети, концепції діяльності, програми розвитку навчального закладу, створення його позитивного іміджу. Тактичне планування забезпечується в результаті складання річних, місячних, тижневих планів, що визначають оздоровчу спрямованість і зміст діяльності ЗНЗ на визначений період.

Організація передбачає створення структури, що дає можливість педагогічному колективу ефективно працювати для досягнення поставлених стратегічних і тактичних цілей здоров'язбереження при заданих обмеженнях ресурсів (часових, інформаційних, фінансово-матеріальних, людських, емоційно-психологічних тощо), забезпечує чітку взаємодію між підрозділами закладу та його працівниками.

Організація вимагає від керівника ЗНЗ розв'язання таких основних завдань: створення педагогічних умов (власне формування оздоровчого середовища навчального закладу – фізично-предметного, психолого-комунікативного, навчально-виховного); проектування й розробка здоров'язберігаючих засобів, форм, методів, технологій навчання й виховання; координація діяльності всіх учасників педагогічного процесу (підбір і розставлення педагогічних кадрів відповідно до завдань здоров'язбереження; створення тимчасових творчих колективів, спеціальних служб і підрозділів, досягнення узгодженості в їхній роботі; матеріально-технічне та науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу оздоровчого спрямування).

Під *стимулюванням* розуміється вплив керівника ЗНЗ на підлеглих, спонукування педагогічного колективу до діяльності з досягнення поставлених цілей здоров'язбереження.

Загалом вплив керівника здійснюється через три основні форми: страх (стан тривоги, занепокоєння, що примушує людину до покори або відповідних дій); переконання (доведення істини, фактів, що ви-

кликає в людині інтерес); задоволення інтересів через мотивацію.

У контексті розв'язання питань здоров'язбереження найважливішими формами впливу керівника ЗНЗ є, безперечно, переконання й мотивація підлеглих, що передбачає: вивчення керівником життєвих поглядів, характерів, інтересів, сподівань, очікувань своїх працівників, що сприяє вибору адекватних методів впливу на них; підтримку ініціативи педагогів щодо вдосконалення освітньо-оздоровчої роботи; заохочення творчих пошуків, дослідно-експериментальної роботи педагогів; забезпечення узгодженості інтересів закладу й особистісних потреб педагогів, що є поштовхом, стимулом людини до ефективної діяльності.

Виключно важливу роль має керівник ЗНЗ у стимулюванні шкільних педагогів до розвитку свідомого ставлення до власного здоров'я, щоб учитель слугував взірцем ведення здорового способу життя.

Спонування й мобілізація як окремих учителів, так і педагогічного колективу в цілому до вирішення завдань здоров'язбереження учнів має супроводжуватись здійсненням тісних зв'язків школи з родинами учнів, педагогів із батьками, що виражає спільне розуміння освітніх завдань, спрямованих на захист і підтримку здоров'я зростаючого покоління.

Контроль як елемент зворотного зв'язку дозволяє визначити те, наскільки реалізуються цілі здоров'язбереження, поставлені перед навчальним закладом на етапі планування.

Контроль може здійснюватись за допомогою різних організаційних форм, зокрема: контроль організації харчування і медичного обслуговування, контроль ведення документації вчителями, календарного планування, відповідності застосованих форм, методів, засобів розвитку, навчання й виховання учнів їхнім віковим, психофізіологічним особливостям, здібностям, потребам тощо.

Особливе місце в організації контролю мають поєднати комплексні перевірки стану здоров'я школярів. Критеріями та показниками результативності здоров'язбереження учнів можуть виступати такі чинники: усвідомлення учнем успішності навчання, стійкий навчальний інтерес; сформованість в дитині життєвої мотивації на здоров'я, властивостей ведення здорового образу життя (раціональне харчування, рухова активність, ритм праці й відпочинку); адекватне відновлення фізичних, психічних, духовних сил (відсутність стомлення, висока працездатність, активність, наполегливість, здоровий колір обличчя тощо); урівноваженість психічного стану, комунікативність, здатність до співпраці з людьми, соціальна мобільність; адекватна оцінка своїх здібностей і можливостей інших людей; віра у свої сили, настанова на успіх у житті тощо.

Постійний педагогічний моніторинг дозволяє оцінити ефективність освітньо-виховної роботи закладу за ступенем досягнення ним поставлених цілей та внести відповідні корективи в розв'язання питань здоров'язбереження учасників педагогічного процесу.

Висновки.

Здоров'язберігаюча діяльність керівника ЗНЗ як невід'ємний складник його управлінсько-педагогічної діяльності є діяльністю, спрямованою на створення оздоровчого середовища (фізично-предметного, психолого-комунікативного, навчально-виховного) навчального закладу та забезпечення підтримки, збереження і зміцнення здоров'я всіх учасників (школярів, педагогів, батьків) педагогічного процесу.

Здоров'язберігаюча діяльність керівника ЗНЗ включає такі компоненти: планування, організація, стимулювання, контроль.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні питань готовності керівників загальноосвітніх навчальних закладів до здоров'язберігаючої діяльності.

Література

1. Безруких М.М. Здоровьесберегающая школа / М.М.Безруких. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2004. – 240 с.
2. Безрукова В.С. Все о современном уроке в школе: Проблемы и решения. Книга 3: Здоровьесберегающий урок / В.С.Безрукова. – М.: Сентябрь, 2006. – 176 с.
3. Дыхан Л.Б. Теория и практика здоровьесберегающей деятельности в школе / Л.Б. Дыхан. – Ростов н / Дону: Феникс, 2009. – 412 с.
4. Іонова О.М. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема / О.М.Іонова, Ю.С.Лук'янова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. – Харків: Харківська державна академія дизайну і мистецтв, 2009. – № 1. – С.69-72.
5. Конражевский Ю.А. Менеджмент и внутришкольное управление / Ю.А. Конражевский. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2000. – 224 с.
6. Менеджмент в управлении школой / [под ред. Т.И.Шамовой]. – М.: Магистр, 1995. – 223 с.
7. Павлотенков С.М. Основы управления школой / С.М. Павлотенков, В.В. Крижко. – Х.: Основа, 2006. – 176 с.
8. Симонов В.П. Директору школы об управлении учебно-воспитательным процессом: учебное пособие / В.П. Симонов. – М.: Просвещение, 1995. – 226 с.
9. Формування здоров'я особистості в умовах навчального закладу: навчальний посібник [Бойчук Ю.Д., Васильєва К.І.,

References:

1. Bezrukikh M.M. *Zdorov'esberegaiushchaia shkola* [Health-saving school], Moscow, MPSI, 2004, 240 p.
2. Bezrukova V.S. *Vse o sovremennom uroke v shkole* [All of the modern classroom at school], Moscow, September, 2006, 176 p.
3. Dykhan L.B. *Teoriia i praktika zdorov'esberegaiushchei deiatel'nosti v shkole* [Theory and practice of health-school activities], Rostov on Don, Phoenix, 2009, 412 p.
4. Ionova O.M., Luk'ianova Iu.S. *Pedagogika, psihologia ta mediko-biologichni problemi fizichnogo viovanna i sportu* [Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports], 2009, vol.1, pp. 69-72.
5. Konarzhetskij Iu.A. *Menedzhment i vnutrishkol'noe upravlenie* [Management and intraschool control], Moscow, Center «Pedagogical search», 2000, 224 p.
6. Shamova T.I. *Menedzhment v upravlenii shkoloi* [Management in school management], Moscow, Masters Degree, 1995, 223 p.
7. Pavliutenkov Ie.M., Krizhko V.V. *Osnovi upravlinnia shkoloiu* [Management basics school], Kharkov, Basis, 2006, 176 p.
8. Simonov V.P. *Direktoru shkoly ob upravlenii uchebno-vospitatel'nom processom* [Headteacher about managing educational process], Moscow, Education, 1995, 226 p.
9. Bojchuk Iu.D., Vasil'ieva K.I., Grin' L.V., Iermakov S.S., Iermakova T.S., Ionova O.M., Lozova V.I., Lukashenko O.M., Luk'ianova Iu.S., Omel'chenko O.V., Prusik Katerina, Prusik Kristof, Ruslanov

- Гринь Л.В., Єрмаков С.С., Єрмакова Т.С., Іонова О.М., Лозова В.І., Лукашенко О.М., Лук'янова Ю.С., Омельченко О.В., Прусик Катерина, Прусик Кристоф, Русланов Д.В.]. – Харків: ХДАДМ, 2012. – 146 с.
10. Castanheira P. From a collegially elected council to a director: The evolution of Portuguese school management / P. Castanheira, J.A. Costa // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. -2011. - Vol.15. – Pp. 2007-2011. doi:10.1016/j.sbspro.2011.04.044.
 11. Costa J.A. School Leadership in Portugal: The Role of the Director's Intervention Project / J.A. Costa, P. Castanheira // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. – 2011. – Vol.29. – Pp. 1320-1326. doi:10.1016/j.sbspro.2011.11.369.
 12. Gökyer N. The levels of fulfilment the duties of school family association board of directors in primary schools / N. Gökyer // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. – 2010. – Vol.9. – Pp. 1226-1232. doi:10.1016/j.sbspro.2010.12.311.
 13. Iermakova T.S. Development of the idea of forming health culture of a person in the world educational thought / T.S. Iermakova // *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. – 2014. - Vol.4. – Pp. 8-12. doi:10.6084/m9.figshare.950949
 14. Iermakova T.S. Peculiarities of forming health culture of pupils in Poland: historical aspect / T.S. Iermakova // *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. – 2014. - Vol.6. – Pp. 16-20. doi:10.6084/m9.figshare.1004090
 15. Iermakova T.S. The peculiarities of work of the European Network of Health Promoting Schools (comparative analysis) / T.S. Iermakova // *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. – 2013. – Vol.10. – Pp. 87-90. doi:10.6084/m9.figshare.775339
 16. Ionova O.M. The formation of person's health: experience of Waldorf school / O.M. Ionova // *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. – 2013. – Vol.10. – Pp. 35-40. doi:10.6084/m9.figshare.775337
 17. Ionova O.M. The contribution of teachers of the second half of XIX - early XX century in the development of anthropological ideas / O.M. Ionova, Ye.P. Kot // *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. – 2013. – Vol.11. – Pp. 17-21. doi:10.6084/m9.figshare.821217
 18. Roberts S.M. A Qualitative study of junior high school principals' and school food service directors' experiences with the Texas school nutrition policy / S.M. Roberts, R.S. Pobocik, R. Deek, A. Besgrove, B.A. Prostine // *Journal of Nutrition Education and Behavior*. – 2009. – Vol.41(4). – Pp. 293-299. doi:10.1016/j.jneb.2008.05.010.
 - D.V. *Formuvannia zdorov'ia osobistosti v umovakh navchal'nogo zakladu* [Formation of the health of the individual in terms of school], KSADA, 2012, 146 p.
 10. Castanheira P., Costa J.A. From a collegially elected council to a director: The evolution of Portuguese school management. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2011, vol.15, pp. 2007-2011. doi:10.1016/j.sbspro.2011.04.044.
 11. Costa J.A., Castanheira P. School Leadership in Portugal: The Role of the Director's Intervention Project. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2011, vol.29, pp. 1320-1326. doi:10.1016/j.sbspro.2011.11.369.
 12. Gökyer N. The levels of fulfilment the duties of school family association board of directors in primary schools. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2010, vol.9, pp. 1226-1232. doi:10.1016/j.sbspro.2010.12.311.
 13. Iermakova T.S. Development of the idea of forming health culture of a person in the world educational thought. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2014, vol.4, pp. 8-12. doi:10.6084/m9.figshare.950949
 14. Iermakova T.S. Peculiarities of forming health culture of pupils in Poland: historical aspect. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2014, vol.6, pp. 16-20. doi:10.6084/m9.figshare.1004090
 15. Iermakova T.S. The peculiarities of work of the European network of health promoting schools (comparative analysis). *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2013, vol.10, pp. 87-90. doi:10.6084/m9.figshare.775339
 16. Ionova O.M. The formation of person's health: experience of Waldorf school. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2013, vol.10, pp. 35-40. doi:10.6084/m9.figshare.775337
 17. Ionova O.M., Kot Ye.P. The contribution of teachers of the second half of XIX - early XX century in the development of anthropological ideas. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2013, vol.11, pp. 17-21. doi:10.6084/m9.figshare.821217
 18. Roberts S.M., Pobocik R.S., Deek R., Besgrove A., Prostine B.A. A Qualitative Study of Junior High School Principals' and School Food Service Directors' Experiences with the Texas School Nutrition Policy. *Journal of Nutrition Education and Behavior*. 2009, vol.41(4), pp. 293-299. doi:10.1016/j.jneb.2008.05.010.

Информация об авторе:

Гресь Оксана Владимировна: ORCID: 0000-0001-8860-3305; o_gres@list.ru; Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды; ул. Артема, 29, г. Харьков, 61002, Украина.

Цитуйте цю статтю як: Гресь О.В. Здоров'язберігаюча діяльність керівників загальноосвітніх навчальних закладів як психолого-педагогічна проблема // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2014. – № 12. – С. 31-34. doi:10.15561/18189172.2014.1206

Elektronna versija tejto stat'ji viayetsya polnoju i moze byt' naydena na sayte: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/arhive.html>

Эта статья Открытого Доступа распространяется под терминами Creative Commons Attribution License, которая разрешает неограниченное использование, распространение и копирование любыми средствами, обеспечивающими должное цитирование этой оригинальной статьи (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/deed.ru>).

Дата поступления в редакцию: 28.05.2014 г.
Опубликовано: 15.06.2014 г.

Information about the author:

Gres O.V.: ORCID: 0000-0001-8860-3305; o_gres@list.ru; Kharkiv National Pedagogical University; Artema str., 29, Kharkiv, 61002, Ukraine.

Cite this article as: Gres O.V. Healthsaving activity of comprehensive educational establishments' leaders as psychological and pedagogical problem. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2014, vol.12, pp. 31-34. doi:10.15561/18189172.2014.1206

The electronic version of this article is the complete one and can be found online at: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/arhive-e.html>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/deed.en>).

Received: 28.05.2014
Published: 15.06.2014